

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
дисципліни

**“ОСНОВИ
ХРИСТІЯНСЬКОЇ
МОРАЛІ”**

(для бакалаврів)

МАУП

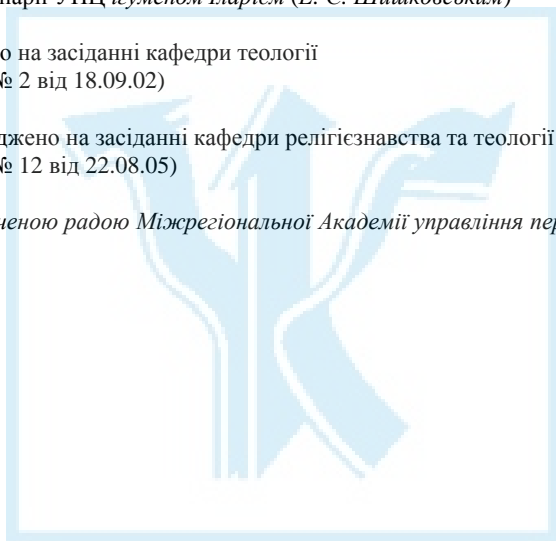
Київ 2005

Підготовлено кандидатом богослов'я, викладачем Київської Духовної Академії і Семінарії УПЦ ігуменом Іларієм (Е. С. Шишковським)

Затверджено на засіданні кафедри теології
(протокол № 2 від 18.09.02)

Перезатверджено на засіданні кафедри релігієзнавства та теології
(протокол № 12 від 22.08.05)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

МАУП

Шишковський Е. С. Навчальна програма дисципліни “Основи християнської моралі” (для бакалаврів). — К.: МАУП, 2005. — 14 с.

Навчальна програма містить пояснювальну записку, навчально-тематичний план, програмний матеріал до вивчення дисципліни “Основи християнської моралі”, питання для самоконтролю студентів, а також список рекомендованої літератури.

©Міжрегіональна Академія
управління персоналом (МАУП),
2005

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Враховуючи потребу духовного відродження України та зміцнення моральності у суспільстві, вищі навчальні заклади покликані забезпечити наповнення всіх ланок навчально-виховного процесу змістом, який би допомагав педагогам виховувати найкращі духовні якості, чесні і сильні характери, формувати сумління і громадянські чесноти: працьовитість, самопожертву, пошану до старших — і спонукав би студентів бути нині і в подальшому корисними своєму народові.

Сьогодні зростаюча роль релігії у духовному відродженні не викликає сумнівів. Викладання дисципліни “Основи християнської моралі” у вищих навчальних закладах не суперечить їх світському характеру і розглядається як складова національного виховання в цілому. Адже духовність породжує шляхетність, допомагає кожній людині стати людиною, а нації — нацією. У християнській моралі сконцентровані найвищі цінності європейської цивілізації. Це дає можливість християнським аргументам залишатися найвагомішими. Отже, щоб виховати здорову, культурну спільноту людей, необхідні знання принципів християнської моралі. Імперативом нашого часу все ширше стає релігійне виховання, яке спроможне повернути нашому народові справжні ідеали. Зважаючи на те, що студенти можуть належати до будь-якої конфесії, дисципліна “Основи християнської моралі” не нав’язує своєї точки зору, а ознайомлює з закладами православної християнської моралі, що є традиційною в Україні.

Християнська мораль — це виховний процес, який є дією виховних чинників, в ній людина, спасенна Христовою благодаттю, прямує до повноти особи і осягає її, згідно з Божим покликанням.

Мета вивчення дисципліни “Основи християнської моралі” — становлення нового, гуманістичного мислення, яке є умовою творення будь-якої культури. Необхідно сприяти можливості побачити всю красу людськості і нею керуватися. Дисципліна показує хибність релятивістської моралі, яка залежно від поточних потреб ті ж самі дії одного часу схвалює, а іншого — засуджує. Моральністю повинна правити правда: щоб добро називалось добром, а зло — злом.

Ця дисципліна не буде суто релігійною, такою, в якій йдеться безпосередньо і передусім про Бога і яка виходить тільки з Одкровення. Тут буде говоритися про добро і зло моральне, а обґрунтування пропонуваного тез відбуватиметься також зі звертанням до розуму і доступного усім досвіду. Ретельна і глибинна рефлексія над цариною добра і зла буде підводити нас до того, що знаходимо в Євангелії і загалом християн-

ському Одкровенні, — і в цьому сенсі в дисципліні дотримуватиметься дух християнської філософії. З її елементами варто познайомитись передусім з огляду на те, що вона відкриває важливі істини про людину та її покликання. Варто також і з тієї причини, що ця філософія закладена в основи вибудовуваної протягом двох тисячоліть культури. Вивчення дисципліни “Основи християнської моралі” покликане внутрішньо збагатити студентів і сприяти кращому розумінню тих моральних і духовних засад, на яких будувався менталітет українців і які й досі є сутнісно впливовими в їх повсякденному житті.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
вивчення дисципліни
“ОСНОВИ ХРИСТИЯНСЬКОЇ МОРАЛІ”

№ п/п	Назва теми
1	Сутність і зміст християнської моралі як системи знань
2	Система знання про мораль і практика морального життя
3	Зміст перекрученої моральної дійсності
4	Наміри Творця щодо людини — природа людської особистості
5	Основи християнської моралі
6	Чи є культура в злагоді з природою?
7	Зміст і значення Євангельських заповідей
8	Практика новозавітного морального життя
9	Чи є людина мірою всіх речей?
10	Пошук євангельського змісту в людських відносинах і в суспільному житті

ПРОГРАМНИЙ МАТЕРІАЛ
до вивчення дисципліни
“ОСНОВИ ХРИСТІЯНСЬКОЇ МОРАЛІ”

Тема 1. Сутність і зміст християнської моралі як системи знань

Зміст морального знання як системи ціннісного ставлення особистості до Бога, людей, світу і до самої себе. Благо як зміст морального буття. Об'єктивна змістовність морального світу. Загальність моральної проблематики. Зв'язок та ієрархія моральних цінностей. Поняття про моральний закон, його зміст, джерела, імперативність і внутрішню єдність. Природний моральний закон і Божественне Одкровення. Закон і моральні ідеали. Поняття про правду, право і справедливість. Фундаментальні моральні категорії: критерії й орієнтири морального буття. Зв'язок особистості і суспільства в контексті морального буття. Місце християнської моралі в курсі наук про людину. Божественне Одкровення як джерело знання про мораль.

Література [2; 10; 12; 23; 28]

Тема 2. Система знання про мораль і практика морального життя

Особисте блаженство в аспекті морального переживання. Суб'єктивність особистого морального переживання і засвоєння особистістю моральних установок. Законницьке й анархічно-сентиментальне ставлення до морального змісту життя. Емоційне забарвлення морального переживання. Мотиви і поведження людини при здійсненні ціннісного вибору. Моральне творення і деградація особистості. Взаємозв'язок між ідеалом, моральною нормою і дійсністю в особистій самосвідомості. Невідповідність між теорією і практикою в конкретності особистого буття. Воля і моральне самовизначення. Моральний пошук правди і добра та достоїнство особистості. Знівеченість морального буття.

Література [5; 14; 18; 24]

Тема 3. Зміст перекрученої моральної дійсності

Створення людини за образом і подобою Божою. Богообразність і краса цільної особистості. Спотворення особистісного буття в гріхопадінні. Пошкодження розумових, вольових і емоційних здібностей у гріхопадінні. Зміна особистісного морального змісту і реальність громадського життя. Сплутаність і невизначеність добра і зла в особистій і суспільній свідомості і бутті. Просторість і роздробленість гріховного змісту життя. Взаємодія гріхів у занепалій дійсності. Основні особливості ушкодженого гріхом буття. Свавілья як перекручення волі. Неправда, раціоналізм, безсистемність, скептицизм, байдужість до істини. Байдужість до духовного життя і захопленість порожніми цінностями світу. Безсилля в боротьбі з гріхом. Перекрученість ціннісного світу. Екстатичність і мрійність. Непомірність і гріхи плоті. Гріховні радості й убоління. Гріховні помисли, спокуси, пристрасті. Скривлення людських взаємин. Відраза до добра, прагнення до зла, неприйняття моральної боротьби. Пристрасна природа людини. Пристрасті; обжерливість, блуд, сріблολюбство, гнів, зневіра, сум, марнославство. Гордість як фундаментальна пристрасть. Душевні хвороби як вияв гріховного буття. Вплив світу, диявола і плоті на розвиток гріховної реальності. Безсутнісність сатанізму. Автономний розвиток людства. Моральний аспект автономної творчості. Прагнення до розумової, духовної і політичної влади. Особливості пристрасної природи сучасної людини. Старозавітна моральність. Декалог. Безсилля закону в моральній перебудові особистості.

Література [15; 27; 30; 40]

Тема 4. Наміри Творця щодо людини — природа людської особистості

Людина — істота духовно-фізична. Особливе місце людини в світі живих істот: єдине створіння, яке Бог створив для неї самої; єдине створіння, яке має природу як матеріальну (тіло), так і духовну (душа) (на грані світів духу і матерії). Безсумнівна гідність кожної людини (плід трьохсторонньої любові: Бога, чоловіка і жінки): від походження людини (цієї гідності людину ніхто не може позбавити, навіть вона сама); повна гідність хворої людини (психічно, фізично, душевно); потреба прийняти (полюбити) самого себе. Права людської особи: на зачаття в акті любові батьків, які є подружньою парою; на життя (безумовно — без огляду на здоров'я, фізичне або психічне, вік, колір шкіри, стать..., корисність для суспільства і навіть власні твердження — людина не є вла-

сником свого життя, людське життя і здоров'я не може бути предметом експериментів навіть для так званого добра цілого людства); на розвиток (як фізичний, так і духовний).

Література [7; 20; 32; 38]

Тема 5. Основи християнської моралі

Взаємовідношення старозавітної етики і благодатного змісту християнського морального світу. Нескінченна досконалість, моральне переродження і синовня любов до Небесного Отця — основні вимоги новозавітної моралі. Божественна любов і її переживання в Новому Завіті. Нова заповідь любові — головний зміст морального вчення Христа. Любов до Бога і до ближнього в їхній взаємодії. Викривлене розуміння любові. Властивості особистості, оновленої дією Духа Святого. Віра як релігійна інтуїція. Віра як прагнення до єднання людської особистості з особистістю Божественною. Практичне добродіяння як вираз життєвої рятівної віри. Правильна градація моральних цінностей. Співвідношення євангельського ціннісного знання і людських етико-психологічних переваг. Необхідність ієрархії особистісних і суспільних моральних цінностей як вираження об'єктивних рангових категорій. Особисті і суспільні типи ціннісної ієрархії. Поклоніння, прославляння, сповідання Бога, слідування за Ним як точна підстава особистого морального устрою.

Література [1; 17; 19; 26]

Тема 6. Чи є культура в злагоді з природою?

Одвічний конфлікт “бути чи мати” (дух чи матерія): туга людини за трансцендентністю; тяжіння культури до здобутків матеріальних. Культурні взірці (пропоновані цінності, пропаговані позиції, що націлені проти природи людини, проти подружжя і родини). Три моральні способи опанування світом: через духовну причинність; через служіння своєму еству; через богоборство. Неприйняття сенсу самовиховання і недостатність пропагування зрілої поведінки і відповідальності як важливої мети в житті.

Література [3; 6; 13; 31]

Тема 7. Зміст і значення Євангельських заповідей

Смиренність як фундамент духовного життя і відновлення внутрішнього світу, миру з Богом і миру з ближніми. Боротьба з гордістю за оновлений особистісний світ. Смиренномудріє блаженного плачу. Лагідність — образ майбутнього віку. Пошук релігійної істини, правди життя і моральної праведності. Милосердя людське — вираження подоби Божественної милості. Практика любові. Радість серця, сповненого милості. Миротворництво як типологія діяльності “нового творіння”. Радість гнаних за правду Божу. Золоте правило моральності (“як хочете, щоб з вами поводитися, поведіться і ви так з іншими”). Зміст заповіді як вираз духовно-моральних ідеалів. Нескінченність євангельського морального змісту. Принципова новизна Євангельського закону. Заповіді як орієнтири морального життя. Основні категорії євангельського морального досвіду. Моральний світ Апостольських послань. Священне Передання і його зміст у контексті морального досвіду. Значення Особистості Христа для розкриття особистісної етичної свідомості і практики. Виконання закону Ісусом Христом. Служіння Христа як образ служіння Його послідовників. Благодать і моральне переживання християнського життя.

Література [9; 16; 35; 36]

Тема 8. Практика новозавітного морального життя

Покаяння як початок нового життя. Зміна розуму і серця. Плоди покаяння. Відродження “нового творіння” і основні духовно-моральні плоди нового життя. Відновлення цілісності і гармонії особистості. Свідомість внутрішнього світу особистості, оновленого Христом і християнством. Аскетична творчість і боротьба з гріхом: розкриття особистісних якостей, що відповідають християнським принципам. Прагнення до пошуку волі Божої і виконання її. Почуття духовного рангу і слухняність. Значення облагодатствованого розуму і почуттів у творенні оновленого морального життя. Використання досвіду Церкви в практиці протистояння злу. Самовідданість як необхідна умова і практика слідування за Христом. Прагнення до духовного блаженства в його моральних змістах і формах. Прагнення до святості як головний напрям практичного морального діяння. Види і форми святості.

Література [4; 8; 25; 29]

Тема 9. Чи є людина мірою всіх речей?

Гуманізм. Зародження гуманізму. Гуманізм християнський і секулярний. Гуманізм у сучасному світі. Плюралізм. Моральний релятивізм. По той бік добра і зла. Проблема зла і страждання. У пошуках трансцендентного.

Література [22; 33; 42; 43]

Тема 10. Пошук євангельського змісту в людських відносинах і в суспільному житті

Прагнення до неупередженості, чистоти і змістовності в людських стосунках. Пошук і творіння добра людям. Неосуд особистості і творення внутрішнього світу. Прийняття ближніх по образу Христа (“у славу Богу”). Самовіддане служіння ближнім заради їхнього спасіння. Умови морального діяння, що творять єдність між людьми. Виявлення морального змісту в людських відносинах. Сімейна етика; взаємини подружжя. Сімейна етика; взаємини батьків і дітей. Родина як мала церква. Церква як вияв духовно-моральної єдності. Мораль суспільного служіння. Моральні змісти взаємодії в малих групах. Розкриття морального змісту у великих групах. Взаємодія особистості з загальнонаціональною моральною свідомістю. Виявлення етичного змісту життя в контексті загальноцерковної моральності. Церква і громадське життя.

Література [11; 34; 35; 37; 41]

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Зміст морального знання як системи ціннісного ставлення особистості до Бога, людей, світу і до самої себе.
2. Благо як зміст морального буття.
3. Об'єктивна змістовність морального світу.
4. Загальність моральної проблематики.
5. Зв'язок та ієрархія моральних цінностей.
6. Поняття про моральний закон, його зміст, джерела, імперативність і внутрішню єдність.
7. Зв'язок особистості і суспільства в контексті морального буття.
8. Місце християнської моралі в курсі наук про людину.
9. Божественне Одкровення як джерело знання про мораль.
10. Суб'єктивність особистого морального переживання і засвоєння особистістю моральних установок.
11. Моральне творення і руйнування особистості.

12. Невідповідність між теорією і практикою в конкретності особистого буття.
13. Воля і моральне самовизначення.
14. Моральний пошук правди і добра та достоїнство особистості.
15. Перекрученість морального буття.
16. Богообразність і краса цілісної особистості.
17. Пошкодження розумових, вольових і емоційних здібностей у гріхопадінні.
18. Сплутаність і невизначеність добра і зла в особистій і суспільній свідомості і бутті.
19. Просторість і роздробленість гріховного змісту життя. Взаємодія гріхів у занепалій дійсності.
20. Основні особливості ушкодженого гріхом буття.
21. Свавілья як перекручення волі.
22. Байдушність до духовного життя і захопленість порожніми цінностями світу.
23. Безсилля в боротьбі з гріхом.
24. Перекрученість ціннісного світу.
25. Відраза до добра, прагнення до зла, неприйняття моральної боротьби.
26. Пристрасна природа людини.
27. Гордість як фундаментальна пристрасть.
28. Душевні хвороби як вияв гріховного буття.
29. Безсутнісність сатанізму.
30. Прагнення до розумової, духовної і політичної влади.
31. Старозавітна моральність.
32. Декалог.
33. Особливе місце людини у світі живих істот.
34. Нова заповідь любові — головний зміст морального вчення Христа.
35. Віра як релігійна інтуїція.
36. Віра як прагнення до єднання людської особистості з особистістю Божественною.
37. Правильна градація моральних цінностей.
38. Необхідність ієрархії особистісних і суспільних моральних цінностей як вираження об'єктивних рангових категорій. Особисті і суспільні типи ціннісної ієрархії.
39. Одвічний конфлікт “бути чи мати” (дух чи матерія): туга людини за трансцендентністю; замах на життя людини в його різновидах.

40. Неприйняття сенсу самовиховання і недостатність пропагування зрілої постави і відповідальності як важливої мети в житті.
41. Смиренність як фундамент духовного життя і відновлення внутрішнього світу, світу з Богом і світу з ближніми.
42. Милосердя людське — вираження подоби Божественної милості.
43. Миротворництво як типологія діяльності “нового творіння”.
44. Золоте правило моральності (“як хочете, щоб з вами поводитися, поведіться і ви так з іншими”).
45. Зміст заповіді як вираз духовно-моральних ідеалів.
46. Основні категорії євангельського морального досвіду.
47. Відродження “нового творіння” і основні духовно-моральні плоди нового життя.
48. Відновлення цілісності і гармонії особистості.
49. Використання досвіду Церкви в практиці протистояння злу.
50. Прагнення до духовного блаженства в його моральних змістах і формах.
51. Прагнення до святості як головний напрям практичного морального діяння. Види і форми святості.
52. Гуманізм.
53. Гуманізм християнський і секулярний.
54. Гуманізм у сучасному світі.
55. Моральний релятивізм.
56. Неосуд особистості і творення внутрішнього світу.
57. Виявлення морального змісту в людських стосунках.
58. Сімейна етика; взаємини батьків і дітей.
59. Церква як вияв духовно-моральної єдності.
60. Мораль суспільного служіння.
61. Розкриття морального змісту у великих групах.
62. Взаємодія особистості з загальнонаціональною моральною свідомістю.
63. Вияв етичного змісту життя в контексті загальноцерковної моральності.
64. Церква і громадське життя.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Архим. Софроний (Сахаров)*. Старец Силуан. — М., 1994.
2. *Архим. Платон (Игуменов)*. Православно-нравственное богословие. — ТСП, 1996.
3. *Бердяев Н. А.* Философия свободы. Самопознание. — М., 1991.

4. *Бобков К. В., Шевцов Е. В.* Символ и духовный опыт Православия. — М., 1996.
5. *Гусейнов А. А.* Введение в этику. — М., 1985.
6. *Гусейнов А. А., Геррлицц Г.* Краткая история этики. — М., 1987.
7. *Евдокимов П.* Женщина и спасение мира. — М., 1999.
8. *Еп. Варнава (Беляев).* Основы искусства святости. — Н. Новгород, 1996.
9. *Еп. Михаил (Грибановский).* Над Евангелием. — Симферополь, 1998.
10. *Еп. Феодан Затворник.* Начертание христианского нравоучения. — М., 1998.
11. *Иванов В.* Родное и вселенское. — М., 1994.
12. *Иг. Филарет.* Конспект по нравственному богословию. — М., 1990.
13. *Карсавин Л.* Религиозно-философские сочинения. — М., 1992.
14. *Кьеркегор С.* Наслаждение и долг. — К., 1994.
15. *Леви-Стросс Клод.* Структурная антропология. — М., 1983.
16. *Лосев А. Ф.* Дерзание духа. — М., 1988.
17. *Лосский Н. О.* Условия абсолютного добра. — М., 1991.
18. *Лосский Н. О.* Ценность и бытие. — М., 2000.
19. *Митр. Антоний (Блюм).* О вере. О молитве. — СПб., 1994.
20. *Митр. Антоний (Блюм).* Человек перед Богом. — М., 1995.
21. *Неверович В.* Терапия души. — М., 2001.
22. *Николаева О.* Православие и свобода. — М., 2002.
23. *О вере и нравственности по учению православной Церкви:* Сб. статей. — М., 1991.
24. *Очерки истории русской этической мысли.* — М., 1976.
25. *Пестов Н. Е.* Современная практика православного благочестия. — СПб., 1994.
26. *Преп. Авва Дорофей.* Душеполезные поучения. — М., 1995.
27. *Пригожин И., Стенгерс И.* Порядок из хаоса. — М., 1986.
28. *Прот. Е. Попов.* Нравственное богословие для мирян. — М., 1996.
29. *Прот. Василий Попов.* Православие и свобода. — М., 1998.
30. *Прот. Владислав Свешников.* Очерки христианской этики. — М., 2000.
31. *Прот. Гр. Дьяченко.* Духовный мир. — М., 1990.
32. *Пьер Тейяр де Шарден.* Феномен человека. — М., 1965.
33. *Рэйпер В., Смит Л.* Путешествие по миру мысли. — М.: Свет на Востоке, 2000.
34. *Сагарда Н.* Вера и жизнь христианская. — М., 1996.
35. *Свят. Игнатий (Брянчанинов).* Сочинения. — М., 1996.
36. *Свят. Иоанн (Тобольский).* Илиотропион. — М., 1994.
37. *Свящ. А. Ельчанинов.* Записки. — Париж, 1990.
38. *Силюянова И.* Современная медицина и Православие. — М., 1998.

39. *Трубецкой Е. Н.* Избранное. — М., 1997.
40. *Франк С. Л.* Реальность и человек. — М., 1997.
41. *Хамитов Н.* Пределы мужского и женского. — К., 1997.
42. *Человек: Мыслители прошлого и настоящего о его жизни смерти и бессмертии* / Сост. П. С. Гуревич. — М., 1991.
43. *Честертон Г. К.* Вечный человек. — М., 1991.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка	3
Навчально-тематичний план вивчення дисципліни “Основи християнської моралі”	4
Програмний матеріал до вивчення дисципліни “Основи християнської моралі”	5
Питання для самоконтролю студентів	9
Список рекомендованої літератури.....	11

Відповідальний за випуск
Редактор
Комп’ютерна верстка

Н. В. Медведєва
Л. С. Тоболіч
Т. Г. Замура

МАУП

Зам. № ВКЦ-1295

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП